

BRÎNDUȘA ANTONIA GRIGORAȘ

**BUNĂSTAREA SUBIECTIVĂ
A COPIILOR**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2014

CUPRINS

Lista cu abrevieri.....	7
Introducere	9
Partea I. Cadrul teoretic	
Capitolul I. Copiii, copilăria și cercetarea bunăstării copilului	25
1.1. Delimitări conceptuale (copilul, copilăria)	26
1.2. Bunăstarea copilului și poziția lui în familie și societate	29
1.3. Perspective teoretice	31
1.3.1 Teoriile sociologice tradiționale	31
1.3.2. Noua sociologie a copilăriei	36
1.3.3. Modelul bunăstării copilului bazat pe drepturi.....	38
Capitolul II. Calitatea vieții și bunăstarea copiilor.....	45
2.1. Indicatorii sociali ai bunăstării copilului – scurt istoric	46
2.2. Indicatori sociali obiectivi și subiectivi.....	54
2.3. Schimbarea de paradigmă în domeniul bunăstării copiilor.....	58
2.4. Calitatea vieții și bunăstarea – clarificare conceptuală.....	63
2.5. Indexuri și sisteme de indicatori de măsurare a bunăstării copiilor	81
2.6. Stadiul actual al cunoașterii în domeniul calității vieții și bunăstării copiilor în România	95
Capitolul III. Bunăstarea subiectivă – componentă cheie a calității vieții	103
3.1. Definiție și structură.....	104
3.2. Principalele caracteristici și domenii ale bunăstării subiective.....	108
3.3. Componenta cognitivă a bunăstării subiective – satisfacția cu viața	112
3.4. Tradiții în studierea bunăstării subiective. Hedonic versus eudaimonic.	113
3.5. Teorii explicative ale bunăstării subiective.....	116
3.6. Măsurarea bunăstării subiective	126
3.7. Instrumente de evaluare a bunăstării subiective a copiilor.....	132
3.8. Factori determinanți ai bunăstării subiective a copiilor.....	139

Partea a II-a. Cercetarea empirică

Capitolul IV. Bunăstarea subiectivă a copiilor. Metodologia cercetării	163
4.1. Scopul și obiectivele cercetării	164
4.2. Întrebările de cercetare și ipotezele cercetării.....	169
4.3. Studiul preliminar	177
4.4. Adaptarea și testarea chestionarului internațional ISCWeB în contextul românesc.....	178
4.5. Populația cercetării și eșantionul de subiecți investigați	181
4.6. Aspecte etice ale cercetării și procedura de colectare a datelor	187

Capitolul V. Bunăstarea subiectivă a copiilor.

Măsurarea, analiza și interpretarea datelor	191
5.1. Descrierea și construcția variabilelor. Analiza structurii bunăstării	193
5.1.1. Variabile independente	193
5.1.2. Variabile dependente construite sintetic – scalele psihometrice și indexurile bunăstării copiilor.....	193
5.1.3. Analiza relațiilor între scale și itemi, respectiv între scale și cele mai importante aspecte și domenii ale vieții copiilor	235
5.1.4. Variabile dependente construite analitic – descrierea factorilor	245
5.1.5. Legătura dintre indexuri, scalele psihometrice și factorii bunăstării copilului	264
5.2. Verificarea ipotezelor.....	268
5.3. Alte rezultate relevante ale cercetării	329
5.4. Sinteza rezultatelor.....	335

Concluzii	349
Contribuții proprii.....	359
Limite ale lucrării și direcții viitoare de cercetare.....	360

Bibliografie.....	365
-------------------	-----

Lista tabelelor	391
-----------------------	-----

Lista figurilor.....	397
----------------------	-----

Anexe.....	401
------------	-----

CAPITOLUL I

COPIII, COPILĂRIA ȘI CERCETAREA BUNĂSTĂRII COPILULUI

Cadrul teoretic la care face referință acest capitol include: teoriile ecologice ale dezvoltării, teoria capitalului social, noua sociologie a copilăriei și cadrul normativ oferit de Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului.

Apelul la cadrul teoretic al capitalului social și al ecologiei dezvoltării copilului a pus în evidență importanța abordării multidimensionale a bunăstării copilului. Cercetătorii care aparțin noii sociologii a copilăriei (Qvortrup, 1987; James & Prout, 2005; Jenks, 2005) aduc critici perspectivelor biologizante și psihologice care s-au ocupat de copil și copilărie, dar și paradigmatelor dominante ale sociologiei care se centrează pe funcțiile de socializare ale familiei, pe analiza sistemelor educaționale și mai puțin pe experiențele copiilor. Smith (2007) susține importanța procesului de regândire a punctelor de vedere tradiționale (care considerau nevoile copiilor, vârsta acestora factori determinanți ai comportamentului și dezvoltării lor și accentuau lipsa lor de competență și experiență) despre copil și copilărie atât pentru cercetători, profesioniștii care lucrează cu și pentru copii și pentru factorii de decizie politici.

A lua în considerare perspectivele copiilor și a-i asculta pe copii, a lua în serios procesul de participare și contribuția lor activă în cadrul societății, a valorifica competențele lor, precum și a înțelege copilăria ca un produs al istoriei, al societății și al culturii, sunt idei promovate de noua sociologie a copilăriei și de cadrul normativ oferit de Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului. Aceste principii stau la baza studiilor care îi investighează direct pe copii și la dezvoltarea de noi metodologii (cantitative și calitative) și modele de cercetare pentru a avea acces la interpretările și punctele lor de vedere. Așadar, metoda anchetei pe bază de chestionar aplicat copiilor, folosită de proiectul internațional *Lumile Copiilor* (*Children's Worlds*) nu poate fi discutată independent de contextul teoretic care a generat-o. Acest cadru teoretic se mulează pe metodologia folosită în cadrul lucrării mele. Există și alte metode

care facilitează o mai bună înțelegere a înțeleșurilor pe care copiii le dau calității vieții și bunăstării lor, însă consider inovatoare această metodă care le permite copiilor să își exprime în mod direct punctele de vedere despre viața lor în relația directă dintre ei și cercetător fără a exista alți intermediari (părinți, dascăli, rude, prieteni, experți din diferite domenii).

Se poate vorbi de o paradigmă a interdisciplinarității în studiul copilului și copilăriei grupul disciplinelor sociale – sociologia, psihologia, asistența socială, antropologia oferind perspective diverse și de multe ori complementare atât din punct de vedere teoretic cât și metodologic, fapt care contribuie la o mai bună înțelegere a realității complexe și totodată atât de delicate, care este copilăria.

1.1. Delimitări conceptuale (copilul, copilăria)

Când vorbim despre copii și copilărie se impune a fi realizată o analiză a celor două concepte din perspectivă științifică. Copiii și copilăria pot fi percepuți în diferite feluri: „ca o categorie de vârstă, ca o clasă socială, ca parte a structurii familiale intergeneraționale, ca viitori adulți și părinți ai generațiilor viitoare de copii, ca membri ai societății” (Dolev & Habib, 1997, p. 65). În studiile sociologice ale anilor '50, care erau puternic influențate de pozitivism și funcționalism, copiii erau priviți ca fiind „imaturi, iraționali, incompetenți, asociali și aculturali” în comparație cu adulții care sunt caracterizați ca fiind „maturi, raționali, competenți, sociali și autonomi” (MacKay, 1973, pp. 27-28, *apud* Christensen & Prout, 2005, p. 48). Studiile etnografice ale școlii de sociologie de la București care explorau universul rural românesc vorbesc despre dimensiunea spirituală a copilului în cadrul acestor comunități – copilul fiind văzut ca „un vehicul între oameni și Dumnezeu” (Costa-Foru, 1945; Herseni, 1944; Stahl, 1939; Stanciu, 1944, *apud* Stănciulescu, 2010). Copiii mai pot fi văzuți ca „probleme”, ca „agenți activi care își construiesc propria cultură și contribuie la construirea lumii adulților” (Corsaro, 2008, p. 4) sau ca „persoane care au propriile lor drepturi și privilegii”, așa cum sunt definiți de Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului¹. Convenția ONU sublinează faptul că toți copiii au drepturi care trebuie respectate, însă exercitarea unora dintre aceste drepturi este condiționată de vârsta copilului și de gradul de maturitate al acestuia (ca exemplu se poate lua dreptul copilului la libera exprimare și la

¹ Art. 1 din Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului definește copilul ca fiind „orice ființă umană sub vârsta de 18 ani, exceptând cazurile în care legea aplicabilă copilului stabilește limita majoratului sub aceasta vârstă”.

participare care nu poate fi exercitat de copiii de vârste foarte mici). Convenția ONU pune în valoare rolul dublu pe care îl joacă copilul în societate: acela de cetățean cu drepturi recunoscute și în același timp, acela de ființă dependentă de familia de care aparține (Bradshaw *et al.*, 2007a).

Copilăria concepută ca „formă structurală” este definită de Corsaro atât din perspectiva copiilor cât și din cea a adulților – „o categorie sau o parte a societății asemenea claselor sociale sau grupelor de vârstă. În acest sens, copiii sunt membri ai propriei copilării, copilăria fiind pentru ei o perioadă temporară. Pentru adulți copilăria este o formă structurală permanentă, o categorie care nu dispare niciodată, chiar dacă membrii ei se schimbă în permanență iar natura și concepția variază istoric” (Corsaro, 2008, p. 3), cu alte cuvinte, copiii fac parte din societate chiar din momentul în care se nasc. Această ultimă idee o regăsim în opera lui Janusz Korczak, medic pediatru, pedagog, profesor, scriitor care a trăit în timpul celor două războaie mondiale (1878-1942) și care consideră perioada copilăriei ca fiind cea mai importantă etapă în viața omului și subliniază importanța respectării autonomiei copiilor, ascultării punctelor lor de vedere, acordării respectului cuvenit copiilor, care, chiar dacă sunt niște ființe lipsite de experiență și vulnerabile sunt oameni chiar din momentul nașterii și nu doar potențiali adulți (Korczak, 2012). Prin aceste idei, Korczak anticipează încă de la începutul secolului XX schimbarea de paradigmă în ceea ce privește copilul și copilăria, schimbare realizată de noua sociologie a copilăriei care apare abia în anii '80-'90 când în cadrul științelor sociale, interesul cercetătorilor în ceea ce privește experiența și perspectivele copiilor a fost alimentat de noua poziționare a copilului în societate din punct de vedere moral și politic și au început să fie elaborate noi metode de evaluare a punctelor de vedere ale copiilor (Davie, 1993; Davie *et al.*, 1996, *apud* Christensen & Prout, 2005).

Qvortrup (1994) subliniază faptul că din punct de vedere structural copilăria relaționează cu alte forme structurale, ca de exemplu, clasele sociale, genul, grupele de vârstă și, prin urmare, este influențată de felul în care sunt organizate aceste categorii și de schimbările care le caracterizează (*apud* Corsaro 2008, p. 3).

Organizațiile internaționale Salvați Copiii, UNICEF, WV, respectă delimitarea de vârstă din Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului referitoare la perioada în care o persoană este copil. Definiția oferită de UNICEF punctează importanța calității vieții copiilor pe tot parcursul acestei vârste și până la maturitate: „copilăria este perioada în care copii trebuie să fie la școală și la joacă, să crească puternici și încrezători, beneficiind de dragostea și încurajarea familiei lor și a comunității extinse a adulților. Acesta este un timp

prețios în care copiii ar trebui să trăiască fără teamă, în condiții de siguranță, protejați de violență, abuz și exploatare. Ca atare, copilăria înseamnă mult mai mult decât spațiul dintre naștere și atingerea maturității. Aceasta se referă la starea și condiția de viață a unui copil, la calitatea acestor ani”².

Sociologul norvegian Ivar Frønes, susține că „nu există o singură copilărie, ci mai multe, constituite la intersecția sistemelor culturale, sociale și economice, a mediilor fizice naturale sau create de mâna omului. Diferitele poziții în societate produc diferite experiențe” (Frønes, 1993, *apud* James & Prout, 2005, p. xi).

Lucrarea lui Jenks (2005), conține prezentări detaliate ale evoluției concepțiilor referitoare la copil și copilărie, inclusiv modelele presociologice care au fundamentat teoriile sociologice moderne asupra copilăriei. Jenks (2005, p. 29) definește copilul ca fiind „o persoană a cărei statut e cuprins într-o serie de imagini, reprezentări, coduri și constructe, adesea eterogene”, fapt care legitimează afirmația conform căreia se poate discuta despre conceptul de copilărie la plural. Această perspectivă este caracteristică studiilor contemporane despre copil și copilărie (Jenks 1982b, 1989; Stainton-Rogers *et al.*, 1989; Qvortrup 1993; James & Prout 1990, *apud* Jenks, 2005). Psihosociologia îi vede pe copii ca fiind „ființe fundamentale sociale, pentru a căror sănătate mentală și emoțională este foarte important să se bucure de legături pozitive cu ceilalți, mai precis: de un sens al existenței, continuității și reciprocității în cadrul relațiilor” (Camfield *et al.*, 2010, p. 408).

Sociologia contemporană prezintă copilul ca actor social, membru al societății și culturii în care trăiește, care își modelează viața în funcție de interacțiunile cu adulții și copilăria ca o parte permanentă a structurii sociale (James & Prout, 2005, p. x). Dar, deși sunt recunoscute aceste calități, unii autori ridică problema vulnerabilității copiilor determinată de faptul că ei sunt un „grup minoritar lipsit de puterea de a-și influența calitatea vieții” (Mayall *et al.*, 1996, p. 207, *apud* James & Prout, 2005, p. xii) și de faptul că adulții controlează viața copiilor și decid poziția lor în societate (Saporiti, 1997). Concluzia acestor puncte de vedere este că studiile sociologice ar trebui să fie mai bine conectate cu agenda politică și copiii ar trebui să fie incluși în politicile sociale care îi privesc în mod direct și nu doar să fie subsumați structurii familiale de care aparțin.

Aceste definiții oferă o mulțime de informații dintre care selectez două, care mi se par relevante pentru cercetarea în domeniul bunăstării copilului și anume: reprezentările, respectiv imaginile sociale ale copilăriei și analiza

² <http://www.unicef.org/sowc05/english/childhooddefined.html>

calității vieții și bunăstării copiilor din punctul de vedere al adulților (subsumarea copilului familiei), perspectivă care a dominat mulți ani cercetările în acest domeniu. Legat de această metodă de a colecta date despre viața copiilor prin intermediul adulților, Casas (2011) atrage atenția asupra folosirii improprii a termenului de calitate a vieții copiilor (care include conform definiției *percepțiile, evaluările și aspirațiile* celor care sunt investigați) în studiile în care, de fapt, adulții sunt întrebați ce cred despre viața copiilor și nu copiii înșiși. Despre acest aspect voi vorbi mai pe larg în capitolul dedicat analizei literaturii de specialitate din domeniul bunăstării copiilor.

1.2. Bunăstarea copilului și poziția lui în familie și societate

Voi continua discuția despre copil și copilărie luând în considerare un aspect considerat de unii autori deosebit de important în procesul de constituire a calității vieții copiilor: *reprezentările sociale ale copilăriei*. Acestea influențează percepțiile și conceptualizările adulților asupra a ceea ce este potrivit pentru majoritatea copiilor în diferite contexte sociale și culturale. Inclusiv cercetătorii sunt influențați în lucrările lor de aceste reprezentări (Casas, 2011). Casas în discursul său despre importanța indicatorilor subiectivi în cadrul vast al evaluării calității vieții copiilor susține că dezacordul care există între perspectivele copiilor asupra vieții lor și cele ale adulților raportate la viața copiilor, dovedit într-o serie de cercetări în domeniu, constituie o importantă dimensiune a vieții sociale (Casas, 2009).

Conform definiției lui Moscovici reprezentările sociale sunt „seturi de valori, idei și practici cu o funcție dublă: în primul rând, le permit indivizilor să se orienteze în lumea lor materială și socială și să o stăpânească, iar în al doilea rând facilitează comunicarea între membrii unei comunități prin oferirea acestora a unui cod legat de schimbarea socială și a unui cod pentru a nominaliza și clasifica fără echivoc variatele aspecte ale lumii lor și ale istoriei lor individuale și de grup” (Moscovici, 1973, p.xiii, *apud* Deveen & Lloyd 1990, p. 1). Pe scurt, reprezentările sociale sunt structuri care oferă colectivităților mijloace intersubiective pentru înțelegere și comunicare. Acest concept oferă elemente pentru a înțelege viața socială dintr-o perspectivă psihologică. O asemenea perspectivă este necesară pentru înțelegerea influenței relațiilor sociale în cadrul proceselor psihologice. Moscovici (1976a, p. 39, *apud* Deveen & Lloyd, 1990, p. 3), face următoarea remarcă asupra conceptului de reprezentare socială: acesta este dificil de înțeles pentru că ocupă o „poziție mixtă la intersecția unei serii de concepte sociologice și psihologice”.

Casas susține că în discursul despre bunăstarea copiilor trebuie să luăm în considerare trei tipuri de reprezentări sociale care sunt interrelaționate (Casas, 2004 și Casas, 2011, pp. 570-571):

1. Reprezentările sociale ale copilăriei
2. Reprezentările sociale a ceea ce constituie problemele sociale și nevoile copiilor
3. Reprezentările sociale ale modalităților de a aborda nevoile copiilor și de a le promova bunăstarea și calitatea vieții.

Același autor consideră că majoritatea atitudinilor adulților față de copii sunt elemente esențiale ale contextului psihosocial în care copiii trăiesc și presupune că indicatori ai acestor atitudini ar trebui să fie incluși în indicatorii bunăstării copiilor, dând ca exemplu atitudinile față de pedeapsa corporală aplicată copiilor pe care unii o folosesc ca metodă de disciplinare a copiilor. Un studiu recent indică diferențele semnificative care există între generații (adolescenți, mame tinere și mai în vârstă și bunicile copiilor) în privința atitudinilor legate de pedepsele corporale aplicate copiilor (Ben-Arieh & Haj-Yahia, 2008). Felul în care adulții definesc *problemele sociale, ceea ce înseamnă o viață bună, de calitate* pentru copii, influențează în mare măsură modalitățile în care societatea implementează programele de intervenție socială, politicile sociale referitoare la problemele copiilor și familiilor cu copii și promovează calitatea vieții copiilor (Casas, 1998, *apud* Casas, 2004, p. 82) și interesul lor superior, conform prevederilor Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului.

În anii '70 Hardman (1973, *apud* Christensen & Prout, 2005) identifică două probleme generale existente în studiile sociale și culturale despre copii: lipsa lor de vizibilitate și faptul că vocea lor nu era deloc auzită. Copiii aveau o influență redusă sau chiar inexistentă asupra propriilor lor reprezentări sociale, cu alte cuvinte drepturile, percepțiile, acțiunile lor în cadrul contextului social și cultural erau neglijate. Era evidentă nevoia unei schimbări a poziției copiilor în cadrul științelor sociale și culturale, schimbare care implica în primul rând reexaminarea cadrelor conceptuale care influențau reprezentarea copilăriei. Jenks este unul dintre autorii care surprinde interconexiunea care există între lumea adulților și cea a copiilor și ambiguitatea din relația dintre cei doi – adult și copil, ambiguitate care a fost sintetizată în cuvântul *diferență*. În opinia lui Jenks (2005), percepția acestei diferențe poate fi atribuită concentrării teoretice convenționale pe procesele sociale ale devenirii, cu alte cuvinte, pe socializare, concept care a dominat mult timp cercetările despre copil și copilărie. Conform acestei perspective oamenii devin ceea ce sunt prin intermediul a două influențe majore: părinții și educația, influențe văzute ca fiind esențiale pentru viața și dezvoltarea lor (Christensen & Prout, 2005).

Copiii și adulții sunt văzuți din punct de vedere social și cultural inseparabili, dar în același timp foarte diferiți, Angelo Saporiti (1996, p. 169) fiind de părere că aceste diferențe sunt puternic influențate și chiar supradimensionate de valori și de judecățile morale. În cadrul discursului despre aceste diferențe dintre copii și adulți, autorul citat subliniază importanța distincției dintre *conceptul de copilărie* (care este universal) și *concepțiile* (ideologiile, ideile, imaginile, reprezentările) despre copilărie adică atitudinile pe care adulții, familiile, grupurile sociale și instituțiile le au față de copii. Saporiti (1997, pp. 172-173) propune trei mari dimensiuni în care surprinde imaginile copilăriei conform a trei criterii de evaluare diferite a copilului și a copilăriei: poziționarea copilăriei în raport cu familia și societatea, poziționarea apartenenței copilului în cadrul familiei, poziționarea adulților în raport cu caracteristicile/calitățile copiilor. Aceste trei dimensiuni sunt raportate la Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului pe care autorul o analizează critic.

Bunăstarea leagă dimensiunile obiective (situația materială a familiei, resursele educaționale, starea de sănătate, mediul înconjurător) cu cele subiective ale vieților și experiențelor copiilor (fericirea, satisfacția cu viața și cu diferitele domenii și aspecte ale vieții) într-un cadru holistic, contextual și longitudinal și face din acest concept un concept cheie în studiile cu copiii în acest domeniu (Camfield & Tafere, 2009).

1.3. Perspective teoretice

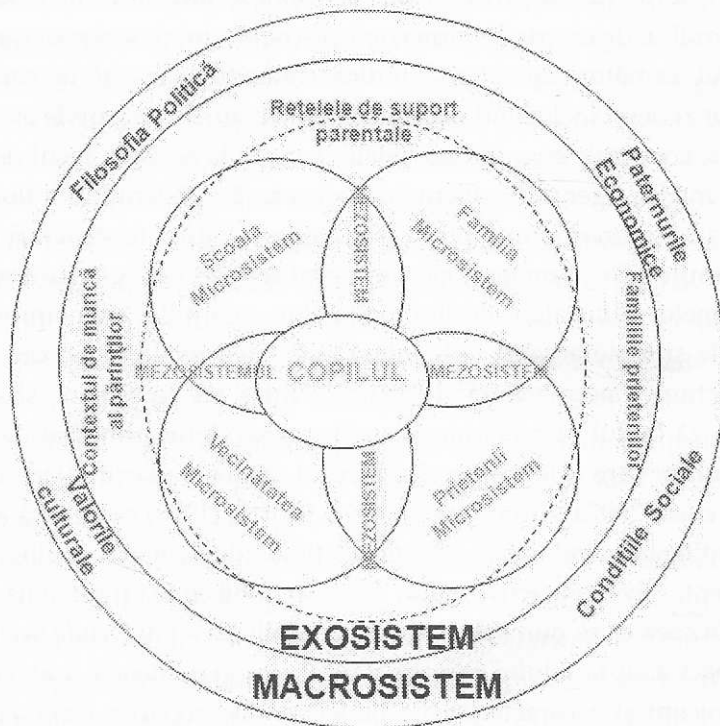
1.3.1 Teoriile sociologice tradiționale

Teoriile ecologice al dezvoltării umane constituie o punte de legătură între domeniul psihologiei și cel al sociologiei copilului și oferă o abordare sistematică a copilului prin faptul că subliniază rolul activ³ pe care copiii îl au în procesul dezvoltării lor, dezvoltare care, la rândul ei este influențată de forțe sociale și culturale care s-au cristalizat de-a lungul istoriei (Tudge & Hogan, 2005). Aceste teorii, alături de Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului și noua sociologie a copilăriei au o contribuție majoră la constituirea și evoluția domeniului indicatorilor bunăstării copiilor pe plan internațional (Ben-Arieh, 2009) și a factorilor care o determină (Bruyere & Garbarino, 2010).

³ Conform acestei teorii, experiența indivizilor, a copiilor în cazul nostru, nu poate fi atribuită doar factorilor individuali, ci implică atât nivelul individual cât și cel interrelațional, ambele situate în cadrul contextului cultural și istoric în care individul trăiește. Cu alte cuvinte, „copiii nu sunt receptori pasivi ai forțelor culturale sau sociale” (Tudge & Hogan, 2005, p. 104), ci sunt participanți activi la mediul în care trăiesc prin faptul că ei învață în cadrul interacțiunii cu ceilalți.

Apelul la cadrul teoretic al ecologiei dezvoltării umane (Bronfenbrenner, 1979, 1992) în studiul bunăstării subiective a copilului determină luarea în considerare a întregului sistem în care are loc dezvoltarea copilului și ghidează înțelegerea felului în care factori multipli cu care copilul interacționează, influențează bunăstarea acestuia. Cercetarea de față analizează felul în care o parte dintre acești factori sunt asociați cu bunăstarea subiectivă a copilului. De exemplu, explorarea proceselor sociale din cadrul familiei (activitățile copil-părinți, timpul petrecut împreună, implicarea părinților în procesul de învățare, comunicarea dintre părinți și copii), a impactului pe care îl au funcționarea, structura familiei, numărul de membri din cadrul familiei asupra bunăstării copilului. O serie de studii au demonstrat că atât structura familiei (nucleară, monoparentală, cu părinți recăsătoriți sau necăsătoriți), cât și tranzițiile familiale care se referă în speță la schimbările din cadrul familiei pe care copilul le experimentează într-o anumită perioadă de timp (de exemplu schimbările pe care le implică modificarea statutului marital sau economic al părinților, coabitarea unuia dintre părinți cu un partener, migrația părinților etc.) influențează bunăstarea copilului și pot afecta unele domenii ale vieții copiilor cum ar fi școala, comportamentul (a se vedea Thomson & McLanahan, 2012; Brown, 2006). De asemenea, calitatea relațiilor dintre mediul în care trăiesc copiii și familiile lor influențează modalitățile prin care aceștia răspund la diferiți factori stresori. Încă de mici copiii sunt supuși la o serie de stresori care se manifestă în diferitele domenii ale vieții lor. Copiii sunt foarte dependenți de un mediu în care să aibă iubire, securitate, resurse materiale și fizice. Copiii mai mari își dezvoltă propriile strategii pentru a face față solicitărilor mediului în care trăiesc, astfel că, ei devin mult mai independenți de familiile lor interacționând cu alte sisteme sociale: școala, grupul de prieteni etc. (Bradshaw *et al.*, 2007a, p. 136). Modelul bioecologic al dezvoltării umane (Bronfenbrenner, 2005; Bronfenbrenner & Morris, 1998) susține folosirea tipurilor de variabile a căror relație cu bunăstarea copiilor va fi explorată în această lucrare și foarte probabil și în cercetările care vor urma în acest domeniu în țara noastră.

Figura 1: Modelul bioecologic al dezvoltării al lui Bronfenbrenner & Morris (1998)
 Respect pentru oameni și cărți

Sursa: Lippman *et al.*, 2009b

Modelul bioecologic al dezvoltării (fig.1) are în centru copilul și conceptualizează dezvoltarea lui pe baza a patru cercuri concentrice care indică influența de mediu și de timp ca factori decisivi, recunoscând atât schimbările individuale în timp, cât și timpul istoric. Copilul, cu toate caracteristicile sale personale interacționează prima dată și în mare măsură cu familia, dar și cu alți oameni și alte sisteme: prieteni, vecini, sistemul de sănătate, școala, serviciile de îngrijire etc., pe scurt cu „persoanele, obiectele și simbolurile care se află în mediul său de viață” (Bronfenbrenner & Moris, 1998, p. 996). Bunăstarea este explicată în acest model prin interacțiunea copilului cu cele patru sisteme *microsistemul*, *mezosistemul*, *exosistemul* și *macrosistemul* (Ben-Arieh, 2010). Interacțiunile de la nivelul *microsistemului* sunt cele mai directe atât din punct de vedere fizic, psihologic, cât și social (copilul interacționează cu familia, grupul de prieteni, familia extinsă, școala, instituțiile medicale, vecinătatea în care trăiește etc.). La acest nivel *familia* este considerată a avea cea mai puternică influență asupra copilului pentru că în cadrul sistemului de relații intime cu

Libris.ro
Respect pentru copiii și părinții lor

familia, copilul își formează identitatea și învață mecanismele de interacțiune cu lumea exterioară. Legăturile care se stabilesc între diferitele structuri ale microsistemului, de exemplu, între copii și școală sunt descrise ca *mezosistem*.

Nivelul următor, *exosistemul* indică contextul societal în care copiii și familiile lor trăiesc, incluzând printre altele, legăturile pe care le au părinții cu alți oameni, condițiile comunității locale, accesul la servicii, locul de muncă al părinților, media, agențiile guvernamentale etc. Exosistemul îl influențează pe copil mai ales indirect prin faptul că influențează diferite structuri din cadrul microsistemului. De asemenea, *macrosistemul* se referă la contextul societal mai larg al normelor culturale, valorilor, politicilor, condițiilor economice și dezvoltării globale și toate acestea influențează calitatea relațiilor pe care copilul le are. Interacțiunea permanentă și dinamică între aceste sisteme și subsisteme demonstrează faptul că bunăstarea copiilor depinde în principal de complexitatea legăturilor care există între ei și mediul căruia îi aparțin (Ben-Arieh, 2010; Bradshaw *et al.*, 2007a). Bronfenbrenner & Morris (1998) consideră absolut necesară identificarea acelor caracteristici ce țin de dezvoltarea copiilor (credințe, temperament, nivel al activităților, scopuri, obiective, motivații) care sunt implicate în ceea ce se numește activismul copilului – engl. *child agency*⁴ și care au un impact asupra felului în care copilul experimentează contextul în care trăiește, precum și a caracteristicile personale ale acestora (sex, vârstă, etnie etc.), care influențează felul în care alți oameni interacționează cu copilul, cu valorile, scopurile, așteptările pe care acesta le are. Într-o altă lucrare, Bronfenbrenner (1979, *apud* Bowers Andrews, 1997, p. 127), în care prezintă teoria ecologică a dezvoltării umane, subliniază semnificația interacțiunilor dintre indivizi, familie, grupul de prieteni, activitățile copiilor, mediul în care aceștia trăiesc (vecinătatea) și comunitatea în sens larg. Caracteristicile personale ale copilului (motivație, abilități, aspectul fizic) și alegerile plus abilitățile părinților de a folosi resursele și oportunitățile par să aibă cel mai mare impact asupra rezultatelor dezvoltării copilului. Unii cercetători (Haverman & Wolfe, 1994; Werner, 1989, *apud* Bowers Andrews, 1997, p. 127) susțin că această capacitate a familiei poate fi susținută de disponibilitatea resurselor și oportunităților existente în cadrul comunității prin intermediul profesorilor, facilităților aflate în vecinătate, piețelor comerciale, altor instituții.

O altă perspectivă avută în vedere în interpretarea datelor acestui studiu este aceea a *teoriei capitalului social*, utilizată frecvent în studiile care explică

⁴ Definit ca „puterea de a lua decizii care au impact asupra propriei persoane și asupra altora și de a acționa asupra acestor decizii” (Sancar & Severcan, 2010, p. 277, *apud* Dockett & Perry, 2011, p. 232).